

Templirüütlid

DAN JONES

Templirüütlid

Issanda sõdalasmunkade
tõus ja langus

Tõlkinud Ivika Arumäe

Originaali tiitel:

The Templars. The Rise and Fall of God's Holy Warriors

Dan Jones

Toimetanud Leino Pahtma

Keeletoimetanud Piret Pihlak

Kujundanud Kaspar Ehlvest

Küljendanud Erje Hakman

Esikaanel: Templirüütlite pitsar. Hinterkappelen. Wikimedia Commons,
CC BY-SA 3.0.

Copyright © Dan Jones 2017

Tõlge eesti keelde © Ivika Arumäe ja kirjastus Argo, 2022

Kõik õigused kaitstud

www.argokirjastus.ee

ISBN 978-9949-688-84-5

Trükitud Tallinna Raamatutrükikojas

Georginale

Sisukord

AUTORI MÄRKUS	9
SISSEJUHATUS	19
ESIMENE OSA. PALVERÄNDURID. UMBES 1102–1144	29
1. Skorpione täis kuldne kauss	31
2. Jeruusalemma kaitsmine	44
3. Uus vennaskond	57
4. Iga hea and	72
TEINE OSA. SÕDURID. 1144–1187	89
5. Võitlus taeva ja põrgu vahel	91
6. Sõjaveski ei lakanud jahvatamast	107
7. Armetu torn	117
8. Võimu ja rikkust	129
9. Hädad kahel maal	140
10. Tule pisarad	152
11. Häda sulle, Jeruusalemm!	171
KOLMAS OSA. PANKURID. 1189–1260	195
12. Õnne taga ajades	197
13. Mitte kusagil peale Jeruusalemma ei ela nad vaesuses	218
14. Damietta!	232
15. Vaen ja viha	253
16. Tõstke lahingulipp ja laske sel lehvida!	269
NELJAS OSA. KETSERID. 1260–1314	289
17. Klomp Süüria kurgus	291
18. Linn langeb	309
19. Saatana juhatuse peale	322

20. Ketserlik rikutus	342
21. Jumal maksab meie surma eest kätte	359
EPILOOG. PÜHA GRAAL	385
LISAD	395
Lisa 1. Peategelased	397
Lisa 2. Paavstid 1099–1334	404
Lisa 3. Jeruusalemma kuningad ja kuningannad	406
Lisa 4. Templiordu meistrid	407
MÄRKUSED	408
KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS	444
ILLUSTRATSIOONIDE ALLIKAD	461
ISIKUNIMEDE REGISTER	463

Autori märkus

Templirüütlike lugu viib meid ammustesse aegadesse, kaugetesse maadesse ja hoopis teist laadi kultuuridesse. Nii mõndagi selles loos on lääne lugejatele juba varasemast teada, ent siin raamatus leidub ka seda, mis võib olla vähem tuttav. Nii isiku- kui ka kohanimede kirjutamise tavad on inglise, prantsuse, saksa, hispaania, itaalia, ladina, kreeka, araabia ja türgi keeles ning muudes selle raamatu tegevuse toimumise ajal kõneldud keeltes erinevad ning algallikate kirjaviisis puudub pahatihti järjekindlus.

Araabia- ja türgikeelsete nimede inglise keeles esitamine on paras katsumus. Selleks ei ole olemas üht ja ainuõigeks tunnistatud meetodit, isegi Muhamedi nime kõige sobivama kirjakuju kohta ei ole kokkulepet, mida keegi ei vaidlustaks, rääkimata vähem kuulsate isikute nimedest. Seda raamatut kirjutades tuli mul alatasal valikuid teha ja nii mõnigi kord olid need valikud meelevaldsed.

Näiteks suur Egiptuse ja Süüria sultan ning Templiordu vihane vaenlane, kurdi päritolu Salah al-Din Yusuf ibn Ayyub on enamikule inglise ja ameerika lugejatele tuntud tema ristsõdijate suus tublisti lühenenud hüüdnime Saladin järgi. Ehkki praegusel ajal peetakse täpsemaks lühendatud nimekujuks varianti Salah al-Din, ei oleks seda kasutades päris selge, keda ma silmas pean, seega jään siin raamatus Saladini juurde. Tema venda ja järeltulijat, kes on vähem tuntud, olen pigem tänapäeva uurimustest kui keskaja kristlikest kroonikatest lähtudes nimetanud mitte Saphadiniks, vaid al-Adiliks.

Kõigil puhkudel aga asjale nii lihtsalt läheneda ei saa. Kuidas tuleks nimetada impeeriumi, mille rajasid steppidest pärit turgi rahvad, kes 1055. aastal oma ratsudel Bagdadi ründasid ja kelle valduses oli sel ajal, kui ristosõdijad mõnikümme aastat hiljem saabusid, suur osa Pühast Maast? Kui seda araabia keelest translitereerida, saame 'Saljuq', turgi keelest aga 'Selcük'. On teisigi populaarseid variatsioone, nende seas ka 'Seljuk' ja 'Seljuq'. Niisugustel puhkudel, kui variante on palju ja ükski neist ei ole teistest peajagu üle, olen juhindunud islami entsüklopeediast „The New Encyclopedia of Islam“ (seal on öeldud 'Seljuq'). Töö algusjärgus küsisin nõu professor Paul M. Cobbilt, ja nagu alati, andis ta mulle mõistlikku nõu, mille eest olen talle tänulik. Kui raamatusse on jäänud ebajärjekindlaid kirjalpilte, olen nende eest vastutav üksnes mina.

Muudest valikutest: olen otsustanud, et ei kasuta märke, mida mõnikord araabia nimede ladina kirja translitereerimisel pruugitakse, sest tekstis, mis ei ole mõeldud akadeemilise uurimusena, võivad need lugejat pigem eksitada kui aidata. Järjepidevalt olen esitanud enamiku selle raamatu tegelaste nimed traditsioonilisel ingliskeelsel kujul, nii on siin näiteks James of Molay, mitte Jacques de Molay, ja samamoodi on neid ka enamikus seda ajajärku käsitlevates nüüdisaegsetes ingliskeelsetes töödes tavaks kasutada.*

Kohanimed olen selguse huvides enamikul juhtudel esitanud tänapäevasel või vähemalt ajakohastatud kujul, nii saab näiteks Joppa esimeses peatükis Jaffaks, ehkki kirjeldatud paik on praegu Tel Aviv-Yafos. Kairo kohta on kasutatud ristosõdijate iidses pruugis tavaks saanud nime Babülon. Paljudel puhkudel ei oleks ajakohastamine siiski kohane, see pärast räägin ma ikkagi Konstantinoopolist, mitte Istanbulist.

Ristosõdijate asulate kohta Pühal Maal on sama paiga tähistamiseks mõnikord käibel kolm või enamgi esitusviisi. Tänapäevasest Akko linnast lõunas asuvat suurt templirüütlike kantsi nimetasid selle ehitajad Pèlerini kindluseks. Praegu on see õpetlaste kõnepruugis kasutusel kui 'Atlit või Athlit. Mina otsustasin selle esitada prantsuspärasel kujul – Château Pèlerin, tuues selle esimesel mainimisel ja aeg-ajalt ka hiljem

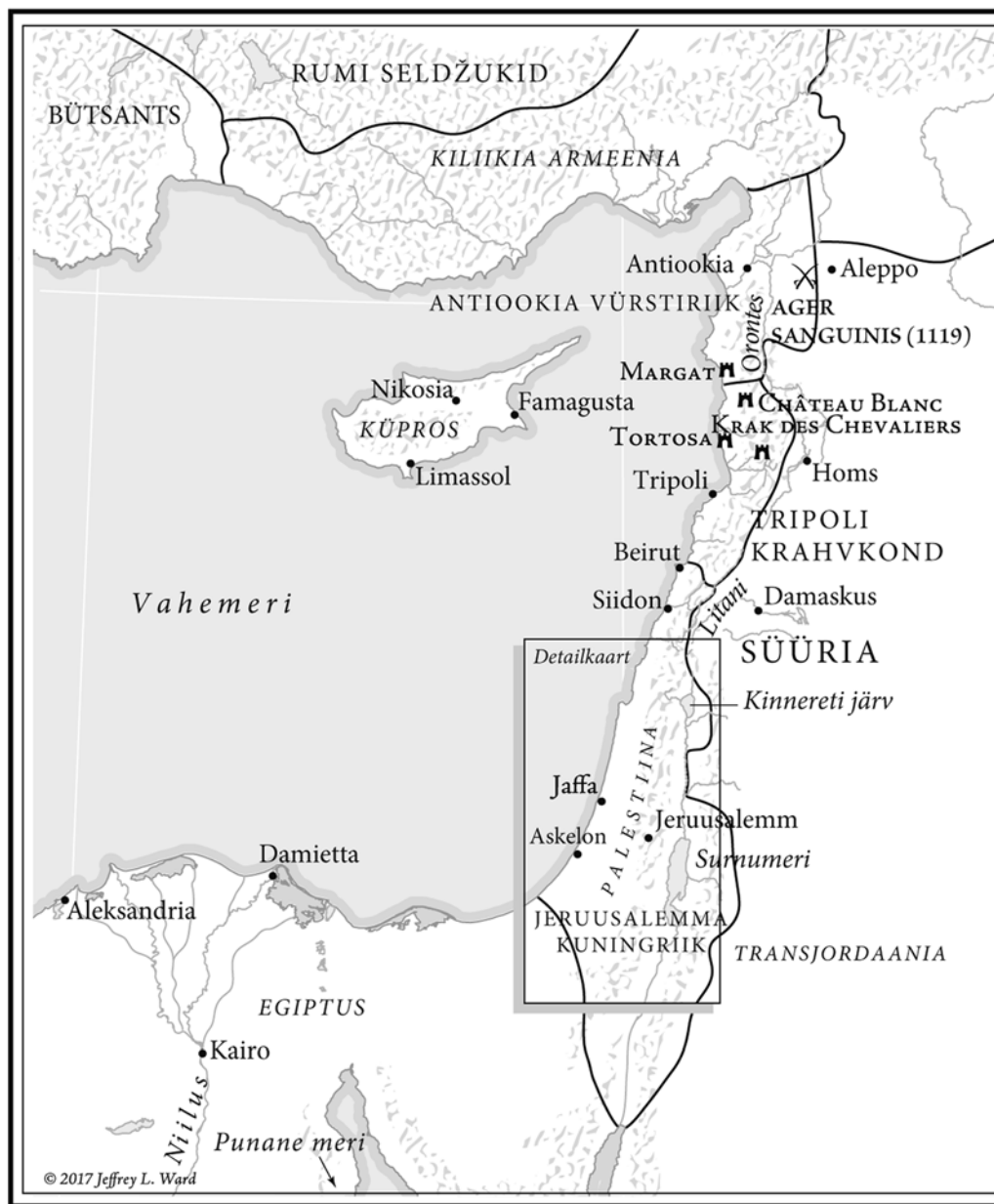
* Eestikeelses väljaandes on valdavalt tuginetud tavale lähtuda isikunimede esitamisel keelest, mida on kõneldud piirkonnas, kust isik on pärit. – *Tlk.*

sulgudes ära nime 'Atlit. Eelistasin seda mitte tõlkida inglise keelde, sest muidu oleks sellest saanud Castle Pilgrim (Palverändurite Kindlus).

Kõikehõlmavat süsteemi sellest kõigest siiski ei kujunenud, seega saan üksnes öelda, et taotlesin pigem loetavust kui järjepidevust. Aeg-ajalt võib ette tulla, et mul pole õnnestunud saavutada kumbagi, seetõttu palun lugejal olla kannatlik ja mõistev.

✝ Püha Maa 1119. aasta paiku ✝

ÄRGE ARVAKE, ET MA OLEN TULNUD RAHU TOOMA MAA PEALE!
MA EI OLE TULNUD TOOMA RAHU, VAID MÕÕKA. – MT 10:34

Sissejuhatus

Templirüütliid olid pühad sõdalased. Usu- ja mõõgamehed, palverändurid ja sõdurid, kerjused ja pankurid. Nende punase ristiga kaunistatud rüü sümbooliseeris verd, mida Kristus oli inimkonna eest valanud ja mida nad ise olid valmis Issandat teenides valama. Ehkki Templiordu oli kõigest üks paljudest keskaja Euroopas ja Pühal Maal 11. ja 14. sajandi vahel tekkinud vaimulikest ordudest, oli see kaugelt kõige kuulsam ja samas kõige vastuolulisem.

Ordu sai alguse keskaja kiriku sünnitatud ristsõdades, mis olid võtnud sihikule peamiselt (aga mitte ainult) islami valitsejad Palestiinas, Süürias, Väike-Aasias, Egiptuses, Loode-Aafrikas ja Lõuna-Hispaanias. Templirüütleid võis kohata nii Vahemere maade ulatuslikel aladel kui ka kaugematel Lähis-Ida lahinguväljadel ning kogu Euroopa linnades ja külades, kus nad haldasid ulatuslikke valdusi, mis nende sõjalisi ettevõtmisi rahastasid. Sõna „templirüütliid“ – lühendus nimest Templi Vaeste Rüütliite ordu või ka Jeruusalemma Kristuse ja Saalomoni Templi Vaeste Rüütliite ordu – väideti pärinevat Templimäelt kristlaste pühimas linnas. Nende kohalolu tunti aga peaaegu igal pool. Juba oma eluajal olid templirüütliid poollegendaarsed tegelased, keda kirjeldati rahvajuttudes, ballaadides ja ajalugudes ning kujutati kunstiteostel. Neil oli ristsõdade mentaalsel maastikul tähtis koht, mida nad on suutnud hoida tänapäevani.

Templiordu rajati 1119. aastal ning selle aluspõhimõteteks said karskus, kuulekus ja vaesus – viimane omadus jäädvustati ka ordu-meistri ametlikul pitsatil, kus on näha kaks orduvenda üheainsa hobuse seljas ratsutamas –, ent peagi sai ordu rikkaks ja võimsaks. Templiordu

tähtsamad liikmed Pühal Maal ja ka läänemaaailmas võisid lugeda oma sõprade (ja ka vaenlaste) hulka kuningaid ja printse, kuningannasid ja krahvinnasid, patriarhe ja paavste. Ordu aitas rahastada sõdu ja andis laenu, kui tuli kuningate eest lunaraha maksta, sõlmis lepinguid kuningakodade rahaasjade korraldamiseks, kogus makse, ehitas losse, juhtis linnu, pani kokku armeesid, osales kaubanduslääbirääkimistel, pidas erasõdu teiste sõjaliste ordude vastu, pani toime poliitilisi atentaate ja aitas nii mõnelgi mehel kuningaks tõusta. Tagasihoidlikust algusest hoolimata sai ordust üks hiliskeskaja võimsamaid organisatsioone.

Ometi – ja see võib tunduda isegi mõnevõrra veider – olid templirüütli rahva seas üldiselt populaarsed. Paljude arvates ei kuulunud nad kauge eliidi, vaid kohalike kangelaste hulka. Palved, mida arvukad võitlustest eemale jäänud orduvennad lugesid oma pühakodades üle kogu Euroopa, olid sama tähtsad kui ordu rüütli ja sõdurite ohverdused lahinguväljadel – mõlemad olid üliolulised kõigi kristlaste taevase lunastuse poole püüdlemisel. Osa ordu jõukusest oli kogunenud tänu vagade aadlike patronaažile, aga sama palju tuli lihtsate meeste ja naiste väikestest annetustest: nad jagasid seda piskut, mis neil oli – siit saadi mõni kuub ja sealt mõni põllulapp –, ordu kohalikule harule, soovides toetada templirüütli sõjalist missiooni idas.

Loomulikult oli neidki, kes arvasid teisiti. Mõne meelest oli ordu ohtlikult vastutustundetu ja eiras väidetavalt rahumeelse kristluse põhimõtteid. Kohati langesid templirüütli raevukate rünnakute alla, eriti ründasid neid õpetlased ja mungad, kelles tekitas kahtlusi nende privileeeritud staatus: nad olid paavsti kaitse all ning vabastatud teiste religioossete rühmade puhul kehtinud reeglitest ja maksudest. Clairvaux' Bernard, kes oli teatud mõttes ordu ristiisa, ülistas templirüütli kui uut vennaskonda, ent sajand hiljem tõrjus üks teine Prantsuse õpetatud munk nad kõrvale kui uue aja ebardi.

Ordu äkiline laialisaatmine 14. sajandi alguses raputas aga tugevasti kogu kristlaskonda. Templiordu tegevuse lõpetamisega kaasnesid massilised vahistamised, tagakiusamised, piinamised, näidisprotestid, ulatuslikud põletamised ja varade arestimised. Kõigest mõni aasta hiljem oligi ordu suletud ja laiali saadetud ning kogu tegevus lõpetatud, selle liikmeid süüdistati terves hulgas kuritegudes, mis pidid erilist viha ja vastikust tekitama. Lõpp saabus nii äkki ja vägivaldselt, et templirüütli

legendaarset kuulsust see üksnes suurendas. Praegu, rohkem kui seitsesada aastat pärast ordu hingusele minekut, ollakse ikka veel templirüütlike lummuses, neid püütakse jälgendada ja nad paeluvad paljude mõtteid.

Kes need templirüütlikud siis õieti olid? Sellele küsimusele ei pruugi olla lihtne vastata. Templirüütlikuid on kujutatud arvukates ilukirjandusteostes, telesaadetes ja filmides, kus nad astuvad üles nii kangelaste, märtrite, kõriloikajate, türannide, ohvrite, kurjategijate, perverside, ketserite, paheliste õõnestajate, püha graali hoidjate, Kristuse salajase vereliini jätkajate kui ka ülemaailmse vandenõu ajaränduritest osalistena. „Populaarse“ ajaloo vallas on olemas terve alajaotus, mis püüab paljastada templirüütlike saladusi, viidates nende rollile mingis üle aegade kestnud vandenõus kristluse räpaste saladuste varjamiseks ning väites, et see keskaegne ordu tegutseb tänini ja juhib kulisside tagant endiselt maailma arenguid. Aeg-ajalt on see päris tore meelelahutus. Templirüütlike endiga ei ole see aga eriti seotud.

Selles raamatus püütakse jutustada templirüütlike lugu nii, nagu see tegelikult oli, mitte kui neid ammusest aegadest ümbritsenud legendi. Minu eesmärk ei ole niivõrd templirüütlikega seonduvaid silmatorkavalt veidraid müüte paljastada ega hoopiski mitte nendega kaasa minna, vaid näidata, et nende tegelikud teod olid veel erakordsemad kui kõik need romantilised jutud, pooltõed ja üleloomulikud lood, mis on nende ümber keerelnud ordu laialisaatmisest peale. Ma usun, et templirüütlikega seotud teemad kajavad tänapäeval eriti võimsalt vastu. See raamat jutustab pealtnäha lõppematust võitlusest Palestiinas, Süürias ja Egiptuses, kus sunni ja šiiia moslemid pörkasid kokku läänest saabunud sõjakate kristlastest sissetungijatega; globaliseerunud ja maksudest vabastatud organisatsioonist, mis sai sedavõrd rikkaks, et kasvas nii mõnestki valitsusest tugevamaks; rahvusvahelise rahanduse ja geopoliitika suhetest; propaganda ja müüdi loome jõust ning vägivallast, reetmisest, äraandlikkusest ja ahnusest.

Neid, kes on lugenud mu raamatuid Plantagenetite valitsemisajast Inglismaal, ei üllata, et lugu esitatakse narratiivse ajaloona. See jutustab templirüütlike kogu loo alates ordu asutamisest kuni laialisaatmiseni, uurides ordu muutumist, levikut Lähis-Idas ja Euroopas ning rolli, mida see ühendus mängis keskaja kristlike armeede ja islami vägede sõdades.

Olen teksti varustanud üksikasjalike viidete ja bibliograafiaga, mis näitavad lugejale kätte suure hulga algallikaid ja akadeemilisi uurimusi, ent ma ei kaldu siingi kõrvale oma tavapärasest püüdlusest kirjutada raamat, mida on – peale selle, et see targemaks teeb – ka huvitav lugeda.

Soovides juhatada lugeja läbi nende kahe sajandi, mis jäid ordu tagasihoidliku sünni ja silmapaistva hävingu vahele, olen jaganud raamatu nelja ossa. Esimene osa „Palverändurid“ kirjeldab ordu sündi 12. sajandi alguses, mil see moodustati kristlike sõdalaste ühendusena Prantsuse rüütli Hugues de Payensi ja (nagu hiljem väideti) tema kaheksa kaaslaste eestvõttel, kui nad Esimese ristisõja järgses rahutus Jeruusalemmas endale tegevust otsisid. Esialgu kavatses see väike rühm mehi pakkuda alalist ihukaitset läänest saabunud palveränduritele, kes Kristuse jälgedes mööda Püha Maa ohtlikke teid kõndisid. Osalt andsid neile eeskuju vabatahtlikud meedikud, kes olid 1080. aasta paiku rajanud Jeruusalemmas haigla ja hiljem saanud tuntuks johanniitide ehk hospitaliitide vennaskonnana. Pälvinud kuningliku kinnituse Jeruusalemma kristlikult kuningalt ja paavsti õnnistuse Roomast, rajasid templirüütliid peatselt oma organisatsiooni ning hakkasid laienema. Nad seadsid sisse peakorteri pühas linnas Templimäel al-Aqsa mošees (islamiusuliste praegu Haram al-Sharif), saatsid oma emissarid Euroopasse värbama mehi ja hankima rahalist toetust ning püüdsid leida suurtsugu patroone. Nende vaimne juht oli Clairvaux' Bernard, kes aitas neil kirja panna ordu reeglid, ning nende algsete toetajate hulka kuulusid toonased juhtivad ristisõdijad, näiteks Plantagenetite esiisa Anjou krahv Foulques, kes sai – templirüütlike mõningase abiga – Jeruusalemma kuningaks. Mõnekümne aasta pärast oli templirüütlike algaegade üheksa endale tegevust otsinud rahatu sõdalase asemele arenenud ambitsioonikas organisatsioon, millel oli selge eesmärk ja ka vahendid selle saavutamiseks.

Raamatu teises osas „Sõdurid“ näeme, kuidas templirüütlike algsest teeliste abistamiseks loodud meeskonnast kasvas välja ristisõdade esiridades tegutsenud sõjaline eliitüksus. Kirjeldatakse templirüütlike põhjapanevat rolli Teises ristisõjas, kus nad aitasid juhatada mitte käputäie palverändureid, vaid terve Prantsuse kuninga armee läbi Anatoolia mägede ja toimetada nad tervena Pühale Maale, ostsid välja nende rahata jäänud juhi ning seejärel võitlesid esireas, kui ristisõdijad

püüdsid vallutada toonase islamimaaailma üht suurimat linna Damaskust. Sellest ajast peale said templirüütlid silmapaistvaks jõuks kristlike ristsõdijate riikide (Jeruusalemma kuningriigi, Tripoli krahvkonna ja Antiookia vürstiriigi) poliitilises ja sõjalises ajaloos. Teises osas kirjeldatakse, kuidas nad rajasid kindluste võrgu ning seadsid sisse sõjalised tavad ja institutsioonid, mida nende ülesannete täitmiseks vajasisid. Siin astuvad üles ka mõned kogu ristsõdade ajaloo kõige erakordsemad tegelased: Prantsusmaa kuningas Louis VII – vaga, ent õnnetu saatusega valitseja –, templirüütlike ohtlikult uhke loomuga meister Gérard de Ridefort, kes aitas 1187. aastal juhtida Jumala sõdalaste armeed katastroofiks kujunenud Hattini lahingus, Jeruusalemma leeprahaige kuningas Balduin IV ja moslemite kõigi aegade kõige kuulsam sultan Saladin, kes oma pühimates püüdlustes keskendus ristsõdijate maa pealt pühkimisele ja vaatas isiklikult pealt, kuidas üheainsa päevaga sadu templirüütleid teise ilma saadeti.

Kolmandale osale on pealkirjaks pandud „Pankurid“. Selles uuritakse, kuidas Templiordu arenes ristsõdijate abiväest, mida läänest annetustega toetati, organisatsiooniks, mille sõjaline võimekus oli ühendatud kogu kristliku maailma keeruka valduste ja isikute võrgustikuga ning mis sidus kristliku läänemaailma idapoolse sõjatsooniga ajal, mil ristsõdade palavikuline hoog hakkas raugema.

Pärast seda, kui Saladin Templiordu kui sõjalise jõu vaat et maa pealt minema pühkis, asuti ordut 1190. aastatel taas üles ehitama. Selleks saadi abi Inglismaa silmapaistvalt, brutaalselt ja ülikuulsalt kuningalt Richard Lövisüdameilt, kelle usaldus Templiordu juhtivate liikmete vastu näitas teed ordu 13. sajandi arengule. Kuninga ning peatselt ka aadli ja linnavõimude kaitse all hakkasid templirüütlike valdused laienema, nende varad rohkenesid ning neid õnnistati tulutoovate maksuvabastustega. Nad said silmipimestavalt rikkaks ja rahaasjades osavaks ning ajapikku hakkasid nende poole pöörduma paavstid ja kuningad, et nad nende finantse korraldaksid, vara valvaksid, sõdu juhiksid ja kriisiaegadel lunaraha kokku ajaksid.

Kriisiaegu ei olnud kaugeltki vähe. Kolmas osa näitab, kuidas templirüütlid olid endistviisi põhjalikult islamivastastesse sõdadesse haaratud. Kaks jõulist rünnakut Niiluse deltas asunud Damietta linna vastu võeti ette templirüütlike rahalisel toel. Mõlemad lõppesid täielikus

kaoses, kui ordurüütlid ja seersandid Niiluse üle ujutatud ja haigustest kubisevates soodes järelväe ridades võitlesid. Nii avastasid templirüütlid, kuidas sõja tarvis raha hankimine ja selle jaotamine oli hoopis midagi muud kui võitlus vaenlase vastu pikkadel sõjaretkedel ja tundmatul maastikul, mida vastane palju paremini tundis.

Kolmandas osas näeme, kuidas templirüütlid võtsid enda kanda üha suurema vastutuse ristisõdijate riikide turvalisuse eest ja kuidas see viis nad lähemalt suhtlema nii mõnegi 13. sajandi kõige meeldejäävama isikuga, näiteks Prantsusmaa kuninga, pühakuks kuulutatud Louis IX-ga, kellega nad suurepäraselt läbi said, ja Saksa-Rooma riigi ennasttäis vabamõtlejast keisri Friedrich II Hohenstaufeniga, kes kuulutas end Jeruusalemma kuningaks ja alustas kohe sõda meeste vastu, kellele oli ülesandeks tehtud seda kaitsta. Sel ajal tuli templirüütliel võistelda Friedrichi soovitud Saksa ordu esilekerkimisega – see oli üks paljudest sõjalistest ordudest, mis olid Templiorduga samal ajal (ja mõnikord ka Templiordut jälgendades) asutatud. Veel kuulusid niisuguste ordude hulka pidalitõbiste palverändurite eest hoolitsenud Püha Laatsaruse ordu, Hispaania alal asunud kuningriikides rajatud Calatrava, Santiago ja Alcántara ordud, Liivimaa Mõõgavendade ordu, mis võitles Baltimaades paganate vastu, ning johanniitide ordu, kellega koos olid templirüütlid eksisteerinud päris algusaegadest peale ja kellega kõrvu nad pidasid maha nii mõnedki oma suuremad lahingud. Pühal Maal käisid sõjaliste ordude üha kasvava tähtsusega kaasas nende aina süvenevad erinevused, mis andsid hoogu eri kildkondade konfliktidele, ning Itaalia kaupmeeste ja omakasu peal väljas olnud ülikute sõdadesse olid tõmmatud ka templirüütlid. Lõpuks kahjustas see ristisõdijate riikide poliitilist alust sedavõrd, et 1260. aastatel olid templirüütlid uue ohu silmapiiril kerkides sama võimetud sellele vastu astuma nagu teisedki kristlikud ordud.

Neljanda osa pealkiri on „Ketserid“ ja selles vaadeldakse templirüütlike hävitamiseni viinud sündmusi, mille juured peituvad 1260. aastates, kui orduvennad võitlesid idas kahe kõige ohtlikuma vastasega, kellega ristisõdijatel üldse silmitsi tuli seista: Tšingis-khaani järeltulijate juhtimisel sõdinud mongolite vägedega ja moslemitest orisõduritega, keda tuntakse mamelukkidena. Pärast mamelukkidelt lüüasaamist asuti templirüütleid varasemast julgemalt arvustama ning nende ohtrad varad

ja ka asjaolu, et need olid moslemite vastu peetud sõdades tublisti kasvanud, kujunesid nüüd argumentideks, mida hakati kasutama nende vastu.

Surve ordule tugevnes ja peagi said templirüütlid poliitiliste rünnakute sihtmärgiks. Need võtsid 1307. aastal äkitselt jõulise pealetungi kuju, kui otsustavatele tegudele asus Prantsusmaa vaga, kuid jõhkralt hoolimatu kuningas Philip IV. Ta lasi 13. oktoobril Prantsusmaal vahistada kõik templirüütlid – see samm oli täielikult tingitud tema omakasupüüdlikust soovist lõpetada ordu tegevus ja võtta enda valdusse selle varad. Ehkki kompromissialdis paavst Clemens V tema samme kord kiitis ja kord laitis, kasvas rünnak Philip IV ja tema ministrite käes lausaliseks sõjaks ordu vastu terves kristlikus maailmas; kasutusele võeti meetodid, mida varem oli rakendatud teiste haavatavate sihtmärkide, nende hulgas Prantsuse juutide vastu. Ehkki tavaliselt olid templirüütlid kõige suuremat toetust leidnud just Prantsusmaal, oli Philip vankumatult otsustanud ordu liikmed kohtu alla anda, neid piinata ja tappa, ning alustada kõige tipust – Templiordu viimasest suurmeistrist Jacques de Molayst, kes Pariisis 1314. aastal tuleriidal hukati, viimsete sõnadena huulil lubadus, et Jumal maksab ordu hävitamise eest kätte.

Kui Philip nuhtles templirüütleid topelt malakaga – kohtuliku uurimise ja isikliku julmusega –, ei saanud tema motiivid küll tuleneda orduvendade iseloomust ega käitumisest ei moslemite vastu peetud sõdades ega ka Prantsusmaal, kus nad elasid valdavalt mungaelu. Philipi sammud tulenesid tema enda poliitilistest soodumustest ja ta äärmuslikust, jõhkrast ja tundetust isikust. Paraku tabas rünnak ordu just siis, kui see oli kallaletungide ja laimu suhtes eriti vastuvõtlik, ning just ajal, mil avalik huvi ristsõdade vastu oli kui mitte kadunud, siis vähemalt tohutult kahanenud. Jacques de Molay hukkamine tähendas Templiordule kui organisatsioonile hävingut. Nende tagasihoidlikust algusest Jeruusalemmas oli selleks ajaks möödas peaaegu 200 aastat, kuid nende legend oli alles siis tärkamas. Siinse raamatu epilooq võtab kokku templirüütlike teekonna avaliku huvi orbiiti ja uurib, mil moel ordule on sellest ajast peale romantilist värvingut antud ja seda taas ellugi äratatud.

Ühe silmapaistva õpetlase väitel olevat templirüütlike kohta narratiivse ajaloo kirjutamine „eksitav, sest see andvat mõista, justkui oleks ordu tõusnud ja seejärel langenud ning nagu oleks kriitika pidevalt

tugevnenud ja teatud sündmused põhjustanud järgmisi sündmusi“.¹ See vastab tõele ja samas ka mitte. Kindlasti on tulutu katsuda kirjutada kronoloogilises järjestuses üldist ülevaadet neist kahest sajandist, mille vältel ordu Jeruusalemma kuningriigis, Pürenees poolsaarel, Prantsusmaal, Inglismaal, Itaalias, Poolas, Saksamaal, Ungaris, Küprosel ja mujal aktiivselt tegutses. Seda, mida elasid läbi need Templiorduga täisliikmena liitunud või toetajaliikme staatuses tegutsenud tuhanded mehed ja naised, ei ole võimalik esitada nende kõige üllamaid tegusid kirjeldava sidusa jutustuse kaudu. Siiski on pikemata selge, et Templi Vaeste Rüütlite Ordu sai alguse, elas oma elu ja läks hingusele ning see protsess kestis teatud kindla perioodi vältel, mil aeg oma tavapärasel viisil edasi kulges.

See lugu viib meid läbi üldisema ristisõdade ajaloo ning seob kokku mitu sõjatandrit ning kümneid sugupõlvi mehi ja naisi. Enamasti jutustatakse seda teemade kaupa, ent niisugune käsitlusviis kipub pahatihti ekslema ja võib suisa igavakski muutuda. Minu otsus esitada see traditsioonilise jutustusena ei tähenda, et sellega kaasneb vältimatu moraalne kulgumine au juurest korruptsiooni, ülbuse ja hävinguni, ehkki niisugune mõtteviis on templirüütlitest kirjutamise pikka traditsiooni juba omajagu vaevanud, ulatudes ajas tagasi vähemalt 17. sajandini.² Pigem usun ma lihtsalt, et templirüütlite lugu saab esitada kronoloogiliselt ja nii tulla vastu neile lugejaile, kellele meeldib, kui asjad tuuakse nende ette ajalises järjestuses. Ma loodan, et nii toimides ei ole ma vajunud liiga sügavalt teleoloogiasse või vääralt kujutanud seda, mida kogesid inimesed, kes elasid, võitlesid ja surid, punane rist rinnal. Samuti loodan ma, et see raamat annab lugejatele julgust uurida ulatuslikku teaduskirjandust, mis käsitleb sõjalisi ordusid üldiselt ja eriti just Templiordut ning mille autoriteks on silmapaistvad ja tunnustatud teadlased, nende hulgas Malcolm Barber, Helen Nicholson, Alan Forey, Joachim Burgtorf, Alain Demurger, Jonathan Riley-Smith, Judi Upton-Ward, Anthony Luttrell, Jonathan Phillips, Norman Housley, Jochen Schenk, Paul Crawford, Peter Edbury, Anne Gilmour-Bryson ja paljud teised, kelle käsitlusi ma olen siin sügavaima austuse ja tänuga kajastanud.

Templirüütlid tormasid mustvalge lipu all lahingusse ja laulsid oma hobustel kapates nii mõnelgi puhul üht psalmi, mis pidi neile jõudu

andma. Loodetavasti on nüüd, mil asume seda lugu jutustama, sobiv neid ridu tsiteerida:

„Mitte meile, Issand, mitte meile, vaid oma nimele anna au oma helduse pärast, oma ustavuse pärast!“³

Rõõmsat rännakut!

Esimene osa

Palverändurid

u 1102–1144

Võitlus, ma ihkan sind, meie hingede päästmise pärast!

BALDUIN I, JERUSALEMM KUNINGAS

Skorpione täis kuldne kauss

Kui palverändurid kirikust välja astusid, oli Jaffas sünge sügis-hommik. Jalamaid sattusid nad meeletu rahvahulga keerisesse: kõik olid suundumas mere poole, kõrvus kajamas kohutav kakofoonia – väänduva puidu kriginast käisid kaugelt üle tuule ulg ja lainete jõulised raksatused, aga ka karjed, mida töid kuuldavale oma elu eest võitlevad mehed ja naised. Raevutsev tuul, mis oli eelmise päevaga täiemõõduliseks tormiks kasvanud, oli öö jooksul uue hooga vallandunud ja oma kolmekümnet Jaffa järsu astangulise ranniku äärde ankurdatud laeva pillutasid ringi hiiglaslikud mäslevad vetevood. Ka suurimad ja tugevaimad neist rebiti ankrust lahti, paisati teravatele kaljudele või peksti vastu leetseljakuks, kuni – ühe pealtvaataja sõnul – „torm need kõik tükkideks rebis“.¹

Rahvahulk vaatas kaldal abitult pealt, kuidas tuul meremehi ja reisijaid laevatekkidelt vette uhtus. Oli neid, kes püüdsid purunenud mastide ja peelide külge klammerdudes pinnal püsida, ent enamikku ootas selge hukk. „Mõnele, kes veel kinni suutis hoida, said saatuslikuks nende endi laevade puitosad,“ kirjutas üks pealtvaatajaist. „Mõni, kes oskas ujuda, andis end vabatahtlikult lainete hooleks, ja nii jäid paljud kadunuks.“² Juba hakkas murdlane surnukehi kaldale uhtuma. Hukkunuid tuli lõpuks kokku ligi tuhat, tormist puutumata jäi kõigest seitse laeva. „Nii suurt häda üheainsa päevaga ei ole veel kellegi silm näinud,“ kirjutas seesama palverändur. Oli esmaspäev, 13. oktoober 1102.

Palverändur, kes selle loo meieni toob, on inglane Saewulf.* Ta oli teel olnud juba mitu kuud. Rännakule asus ta Apuulia rannikul Monopolis (tänapäeva Itaalia saapa kontsal) 13. juulil – päeval, mida ta nimetas *hora egyptiaca*’ks ja mida astroloogid olid juba vaaraode aegadest peale pidanud tähtsate ülesannete ettevõtmiseks täiesti sobimatuks.³ Paistab, et neil oli õigus. Juba Inglismaalt Vahemere idaossa reisides oli Saewulf läbi teinud laevahuku, milles armulisel kombel siiski ellu jäi. Teekond viis ta Korfule, Kefalloniäle ja Kórinthosesse, sealt maitsti Teeba kaudu Egeuse mere äärde, siis kagusse üle Küklaadide ja Dodekaneeside Rhodosele. Pärast mõnepäevast merereisi oli ta seejärel jõudnud Küprosele Paphose sadamasse, kust lõpuks, pärast täpselt kolmeteistnädalast ja umbes 3220 kilomeetri pikkust reisi saabus viimaks Jaffasse, kristliku Jeruusalemma kuningriigi suurimasse sadamasse. Kaldale aerutati ta kõigest mõni tund enne seda, kui saabus saatuslik torm.

Hoolimata meresõidu arvukatest puudustest ja kohutavatest ohtudest nägi Saewulf itta reisides suurepäraseid asju, sest läks koos oma kaasreisijatega iga paari päeva järel kaldale ja palus ulualust saareelanikelt, keda kõiki ta üldiselt nimetas kreeklasteks. Ta tegi tutvust Ándrose saare siiditöökodadega ja käis piirkonnas, kus kunagi ammu oli asunud Rhodose koloss. Ta viibis iidse Myra linnas, kus oli imekaunis poolringikujuline amfiteater, ning foiniiklaste asutatud ja tuultele valla kaubalinnas Finikes, millele kohalikud olid sealse tormise mere tõttu pannud nimeks Kuus Aeru. Ta palvetas püha Nikolause haul ja kõndis Küprosel Peetruse jälgedes. Tema tõelise eesmärgini oli aga veel samm minna. Tormi vaibudes oli tal plaan võtta sihiks maailma tähtsaim linn – kõndida maanteed mööda edela poole Jeruusalemma, kus ta kavatses palvetada Jumala poja ja inimkonna päästja Jeesuse Kristuse haul.

Niisugustele kristlastele nagu Saewulf, kes end vagal viisil „vääritude ja patustena“ kirjeldasid, pakkus rännak Jeruusalemma lunastust kui külaskäik maailma keskpunkti.⁴ Jumal oli vanas testamendis prohvet

* Ladinakeelses jutustuses Pühast Maast Saewulf oma sünnikohta ei maini ja tema eluloost teame üksnes seda, mida ta oma palverännul peetud päevikus pajatab. Siiski tundub mõistlik arvata, et ta oli Inglismaalt pärit: ta on kasutanud Northumbria pühaku Beda materjale ja tema ülestähenduste ainus keskaegne eksemplar on leidnud tee Canterbury 16. sajandi peapiiskopi Matthew Parkeri raamatukokku.